

Utskrift 12

Det tolfte numret av Utskrift är en vänbok till arkeologen, tecknaren och humanisten Lennart Lundborg, som fyller 80 år i år. Bokens titel är hämtad från en vägs skylt som återfinns i en av Lennarts serieteckningar. Enligt konstnären själv godkändes skylten aldrig av Vägverket!

KULTURMILJÖ
HALLAND

Kulturmiljö Halland
Bastionsgatan 3, 302 43 Halmstad
035-19 26 00 kansli@kulturmiljohalland.se

ISBN 91-85720-48-8
ISSN-1102-7290

UTSKRIFT 12

HATT AV FÖR FORNNMINNE

Stiftelsen Hallands Länsmuseum Kulturmiljö Halland

LENNART LUNDBORG

80 år

UTSKRIFT GES UT AV STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER, KULTURMILJÖ HALLAND.

DETTA ÄR NR 12 I EN LÖPANDE SERIE.

REDAKTÖR: ERIK ROSENGREN.

BOKEN HAR TRYCKTS MED BIDRAG FRÅN LÄNSSTYRELSEN I HALLANDS LÄN.

TRYCKT AV ELANDERS FÄLTH & HÄSSLER, MÖLNLYCKE 2011.

LAYOUT OCH OMSLAG: ANDERS ANDERSSON.

KARTOR UR ALLMÄNT KARTMATERIAL © LANTMÄTERIET, ÄRENDE NR Ms2006/02316.

© 2011 KULTURMILJÖ HALLAND OCH RESPEKTIVE FÖRFATTARE.

FÖRFATTARNA ANSVARAR SJÄLVA FÖR ARTIKLARNAS INNEHÅLL.

ISSN 1102-7290

ISBN 91-85720-48-8

INNEHÅLL

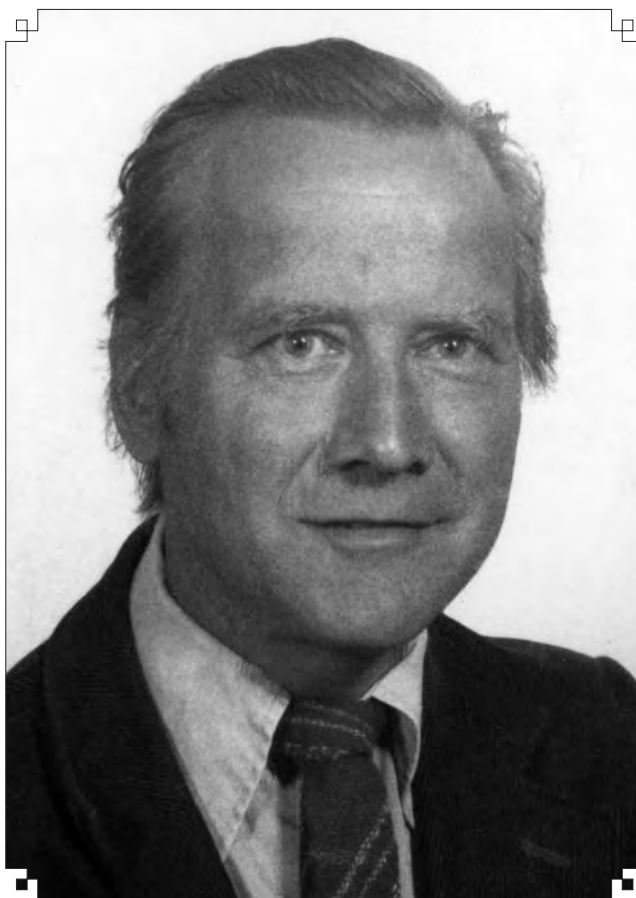
<i>Erik Rosengren</i> Grattis, Lennart!	I
<i>Tore Artelius</i> Mannen med guldörhänget	5
<i>Lena Bjugger</i> Lennart som historisk arkeolog	19
<i>Lennart Carlie</i> ”Jag kommer ihåg Sund i Säffle 1959.” En värmländsk järnålderslokal med genklang i halländsk fältarkeologi.	23
<i>Alf Ericsson</i> Kvarnsvin	33
<i>Joakim Goldbahn</i> Halländska hundöron	39
<i>Monica Bülow Björk</i> Ett brev	53
<i>Leif Häggström</i> Människans djur i halländsk bronsålder	55
<i>Ola Kadefors</i> Svärdet i stenen	61
<i>Linn Mattsson</i> Stenkistor under hög i södra Halland	75
<i>Jörgen Streiffert</i> Mellanmesolitiska överlagrade boplatslämningar vid Varberg	83

Viktor Svedberg
Tankar om det historiska havsfisket i södra och mellersta Halland. 91

Stina Tegnbed
En betraktelse av Lennart Lundborgs serievärld. 99

Per Wranning
Ett svärd på vift eller Stormannen som bytte hemvist 107

Serier av Lennart Lundborg 113

Jörgen Streiffert

Mellanmesolitiska överlagrade boplatzlämningar vid Varberg

Syftet med denna artikel är att belysa frågan: Finns lämningar efter den mellanmesolitiska kulturgruppen Kongemosekulturen i Varbergsområdet? Frågan är högst relevant då flera lämningar från mellanmesolitikum finns registrerade i området. Ser man i ett större perspektiv finns flera kända boplatser från Kongemosekulturen i Skåne, Danmark och norra Tyskland. Vissa av kulturgruppens ledartefakter, som exempelvis snedpilar, har lokaliserats på enstaka platser i södra Halland. Det är dock osäkert om hur många de är och om några, förutom de lämningar som hittats vid Ramsjön vid Falkenberg, kan betraktas som entydiga Kongemoseboplatser. Boplatserna, Stafsinge 47 och 54 vid Falkenberg, hör till några av Hallands fyndrikaste stenålderslokaler (Nordqvist 2006). Här har bl.a. hittats rester av organiskt material i form av en träbåge samt ett stort flintmaterial som långa spån, stora spånkärnor, mikrospån och handtagskärnor, spetsyxor, kärnyxor, skivyxor och trindyxor. Vanligt var även segmentliknande knivar och spånknivar. Skrapor fanns också tillverkade av långa spån (Nordqvist 2006, s. 13). Vad jag vet är detta några av de tydligaste iakttagelserna som finns från Kongemoseboplatser i Halland. Platserna verkar annars vara svåra att finna. En som kan tillhöra kulturgruppen har dock nu helt nyligen påträffats vid Varbergs östra utkant, strax invid Nedregårdens industriområde (Streiffert 2011).

Varberg 100

Fornlämningen, Varberg 100, låg på den långsträckt berggryggen Björnaberget, ett område som med sina vidsträckt slänter och flacka närliggande områden under såväl äldre som nyare tider har uppfattats som synnerligen attraktivt för bebyggelse. Särskilt under senare år har intresset för nybyggnation ökat markant, vilket har fått till följd att jag och mina kollegor på UV Väst utfört många arkeologiska undersökningar i området (Lindman 1992, Streiffert 2003, 2005, 2007 och 2010, Westergaard 2009). En av de tidigaste undersökta platserna var Varberg Raå 100, ett boplatsoområde med lämningar från skilda tider. Under åren har fornlämningen blivit allt ”större” i takt med de exploateringar som gjorts. Antikvariskt intressanta lämningar har i princip täckt nästan hela berget och mycket från såväl mesolitikum till tidig medeltid har undersökts.

Under mesolitikum var vattenytan ca 15 meter över dagens vilket förklarar varför flera av de äldsta lämningarna hittas vid denna nivå och närliggande ytor strax ovanför. Senare tiders spår finns mer spritt på alla nivåer över berget och dess avsatser. Ur ett geologiskt/topografiskt perspektiv är det också fullt begrip-

1. Utsnitt ur Blå kartan, blad 52 Falkenberg, med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:100 000 (Streiffert 2010, s. 6).

2. Undersökningsområdet låg i åkermark, intill jordhögarna i bildens mellersta del, strax invid de mer branta partierna vid Björnaberg. Foto: Jörgen Streiffert.

ligt att man även långt senare valt att placera sina verksamheter i mer höglänta partier än i närliggande flacka och vattensjuka områden. Hyddor, långhus, ett stort antal härdar och rikligt med spridd flinta hör till vad som påträffats. Även en gårdslämning med fyra närliggande huslämningar som antas höra från yngre järnålder/tidig medeltid har lokaliserats på en av bergets avsatser. Överhuvudtaget så är merparten av lämningarna påträffade på skilda terrassbildningar. Ser man till stenålderns lämningar finns också sådana i närmiljön som spridda förekomster på mindre höjdryggar och avsatser, exempelvis stenåldersboplatserna Varberg 75, 77 och 106.

Under sommaren 2010 kom jag tillsammans med Glenn Johansson, Lisa Larsson och Gundela Lindman från RAÄ, UV Väst att undersöka en östlig del av fornlämningen (Streiffert 2010). Den hade i samband med en tidigare förundersökning visat sig innehålla ett rikligt stenåldersmaterial som kunde knytas till två skilda topografiska boplatznivåer varav en överlagrade den andra (Streiffert 2011). Jag nämner här inte något om den överliggande boplatserna då denna var starkt störd av senare tiders markarbeten och kronologiskt sammanblandad med såväl mellanmesolitiskt som neolitiskt material. Arbetet är i stället fokuserat till den underliggande boplatserna som låg väl inbäddad under ett 0,2-0,3 m tjockt transgressionslager av sand.

Flinta, brända och obrända ben samt en härdrest

Den underliggande boplatssytan var ca 95 m² stor, längs en 21 m lång sträcka, 15,5 – 16 m.ö.h., som en gång funnits på ett avstånd av ca 2-8 m till en strandkant. Materialet låg här huvudsakligen koncentrerat inom ett ca 50 m² stort område. Fynd av flinta dominerade. Huvudsakligen fanns ett mycket stort avlagsmaterial, över 17 000 bitar har räknats. Övriga fynd var bl.a. spån, mikrospån, trind- och kärnyxor. Intressant var också att såväl brända som obrända ben hittades. Lämnningen förmodas ha inbäddats i samband med en storm eller ett tillfälligt högre vattenstånd som resulterade i att boplatssytan kom att överlagras av ett tjockt sandlager. En annan observation var att inom samma boplatssyta fanns ett flintmaterial som brukar kategoriseras till antingen sandarna- eller lihulttid. I sig är detta ingen ovanlig förekomst, men då flintmaterialet låg tillsammans inom en avgränsad yta och under ett transgressionslager kan det betraktas som mer ovanligt. Lämnningarna bestod dessutom av en härdrest, för övrigt den enda anläggningen som hittades, med en ¹⁴C-datering till ca 6000 f.Kr. Dateringen sammanfaller också med en tidsbestämning av det lager där härden framkom. Härden var kraftigt

3. En av de många handtagskärnorna som hittades. Foto: Jörgen Streiffert

urlakad, ett fenomen som kan förklaras av hög ålder och en allmän vittring/avrinning av humösa ämnen, vilket inte är helt ovanligt när anläggningar från äldre stenålder observeras. Fast motsatsförhållanden finns också. Tyvärr är det dock inte ovanligt att de mesolitiska härdarna, groparna m.m. är svåra att se och uttyda. Kanske har många, men idag osynliga, funnits. Om inte anläggningarna urlakats kan de ha sköljts bort av översvämmande vatten och vågrörelser i samband med transgressionen. Den synliga kvarvarande anläggningens datering till övergången mellanmesolitikum/senmesolitikum visar dock att anläggningar från denna tidsperiod kan "överleva" till våra dagar trots en kraftig vattengenomströmning när boplatsten överlagras. Kanske är det så att överlagringen haft ett hastigt förlopp och boplatsten snabbt täckts av sand. Vad som talar för att vattnet inte flyttat och sköljt bort materialet eller delar av detta visas genom att såväl små som stora bitar av flinta påträffades och att flertalet fanns inom en mindre yta och där tycktes ligga in situ. Ett annat belägg är att benmaterialet, i regel mycket små benbitar, låg i mindre koncentrationer och att obrända ben hittades. De sistnämnda hade sannolikt inte bevarats lika bra om inte en överlagring snabbt inträffat.

Ett blandat sandarna- och lihultmaterial

Flintmaterialet innehöll såväl fynd som traditionellt dateras till mellanmesolitikum (sandarnakultur) som fynd som anses höra hemma i senmesolitikum (lihultkultur). Att de låg inom en liten yta och att platsen överlagras strax efter tidpunkten för de två ^{14}C -dateringarna (övergången mellanmesolitikum/senmesolitikum) talar för att materialet är samtida och inte kronologiskt blandat. Att material från sandarnatid, som i ett bohuslänskt och nordhalländskt perspektiv hör från mellanmesolitikum, finns i detta lager är inte förvånande. Att däremot ett senmesolitiskt material från vad man i Bohuslän och norra Halland betraktar som lihultstid finns blandat med ett mellanmesolitiskt kan tyckas märkligt. Men ser man till Skåne och Danmark finns flera platser med liknande materialsammansättningar och man talar då om kulturgruppen Kongemosekulturen. Detta är en kulturgrupp som bl.a. också utmärks med skevpilar. Tyvärr hittades inga sådana vid undersökningen av Varberg 100, fast däremot påträffades flera avbrutna delar av spån som kanske kan ha använts som pilspetsar.

Den mest frekventa redskapstypen från den undersökta boplatsen är de många spånkraporna, inte mindre än 18 stycken hittades. Denna typ av skrapa är vanligt förekommande på Kongemoseboplatser, men betydligt mera sällsynt på samtida boplatser norr om Varberg. Detta faktum pekar också mot att Varbergsboplatsen kanske snarast ska kopplas till kulturgrupper söder än norr om Varberg.

Frågor och funderingar

Att lämningar av ett mer enhetligt slag finns, dvs. sådant som inte blandats samman med andra tiders, är oavsett tidsålder något som är allt annat än vanligt och man kan fråga sig hur många boplatser av Kongemosekulturen som egentligen finns i landskapet och hur stor deras egentliga utbredning är.

Tyvärr är det nog så att flera finns fast de tolkas som dels från sandarna och dels från lihulttid, dvs. att de inte existerat samtidigt utan var för sig och att man långt senare efter första bosättningen återkommit till platsen. Fast kan man påvisa att flera boplatser av Kongemosekaraktär finns i landskapet anser jag att också platser med denna typ av blandat sandarna och lihultmaterial kan ses som hörande till perioden. Utifrån flera danska och skånska undersökningar är det känt att liknande materialsammansättningar betraktas som spår från Kongemosekulturen. Så ur detta perspektiv kan antagligen flera kända plaster finnas, fast de bör i så fall omtolkas och ges en ny tillhörighetsbeteckning, dvs. Kongemosekulturens.

Att finna spår från Kongemosekulturen i Halland är med andra ord svårt. Däremot kan man anta att många boplatser finns från perioden. Ett genomgående problem är dock att även om misstankar finns så är det svårt att finna platser där man med säkerhet kan hävda att fyndmaterialet inte är kronologiskt sammanblandat

Utifrån de gjorda resultaten är en viktig och intressant fråga: Hur skall man förhålla sig till kronologiskt "blandade" mesolitiska boplatsermaterial i denna delen av Halland? Utifrån ett Kongemoseperspektiv kanske flera av dessa kan dateras till perioden. Ett stort problem är att man inte tidigare tänkt så mycket i dessa banor utan i stället sorterat materialet utifrån en göteborgsk/bohusländsk (västsvensk) kronologisk indelning med hänvisningar till sandarna- eller lihultkulturen. Vad man i stället kanske bör göra är att placera in flintmaterialet från

Varbergstrakten och södra Halland i ett skånskt/danskt (sydskandinavisk) mesolitiskt perspektiv där Kongemosekulturen finns företrädd. Sandarna- och Lihultkulturen är sannolikt ett västsvenskt fenomen där de till sin förekomst huvudsakligen verkar sträcka sig ner till Varberg, som kan vara ett slags gränslinje mellan de olika kulturgrupperna. Därför är det viktigt att bättre klargöra vilka platser som hör till respektive kulturgrupp. Inte minst för att vi i så fall kan få en mycket tydligare förståelse för materialet och dess användande.

En framtida forskningsuppgift vore därför att jämföra flintmaterial med samma tidstillhörighet. Flera platser har exempelvis undersökts i Veddige. Men för att kunna göra detta krävs en finansiering. Förslagsvis kan pengar sökas för forskningsändamål där en huvudfråga är: Hur omfattande är Kongemosekulturen i Halland? Forskningsuppgiften är synnerligen intressant särskilt när begrepp som sandarna- och lihultkulturen troligtvis har använts många gånger vid den arkeologiska identifieringen av materialets kulturtillhörighet. Denna frågeställning är viktig, inte minst för att bättre förstå eventuella folkgruppers rörelser i landskapet eller att se skilda verksamhetsplatser i ett utnyttjande av flintmaterialet, vilket inte nödvändigtvis behöver ha att göra med speciella folkgrupper utan snarare ett sätt att förhålla sig till rådande naturresurser och nödvändigheten att ha exempelvis speciella vapen eller redskap.

Frågorna är många och kan först bättre belysas när fler mesolitiska boplatser undersökts. Fram till dess kan vi endast spekulera, men fortsatt forskning i kombination med arkeologiska undersökningar kan säkerligen inom en inte alltför avlägsen framtid bättre reda ut var de olika kulturgrupperna under mesolitikum finns företrädda i det halländska landskapet. 🌿

Referenser

- Lindman, G. 1992. *En mångtusenårig jaktboplats. I: Två boplatzundersökningar i mellersta Halland* (Lindman, G. & Streiffert, J.). Rapport UV 1992:11. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer. Göteborg.
- Nordqvist, B. 2006. *Stenålderslämningarna vid Ramsjöns forna strand*. Forskningsundersökning år 2001 av RAÄ 47 och 54, Bjärnhult 1:1, Stafsinges socken, Falkenbergs kommun, Halland.
- Streiffert, J. 2003. Arkeologisk utredning vid Varbergs stad, Halland, Träslövs socken

- och Varbergs stad, Träslöv 2:1 m.fl., RAÄ 100. UV Väst Rapport 2003:22. Arkeologisk utredning. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Kungsbacka.
- 2005. Arkeologisk förundersökning vid Varbergs stad, Halland, Träslövs socken och Varbergs stad, Träslöv 2:14, 3:2, 37:1, RAÄ 100. UV Väst Rapport 2005:8. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Kungsbacka.
  - 2007. *Förhistoriska gårdslämningar vid Nedregårdens industriområde, Halland*, Träslövs socken, Getakärr 2:14, RAÄ 100. UV Väst dokumentation av fältarbetsfasen 2007:1. Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Mölndal.
  - 2010. *Överlagrade lämningar från mellanmesolitikum*. Halland, Varberg socken, Getakärr 2:1 och 2:14, RAÄ 100. UV Väst Rapport 2010:5 Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet. Mölndal.
  - 2011. Manus under arbete.
- Westergaard, B. 2009. Förenklad avrapportering, Halland, Varbergs socken, del av Getakärr 2:1. Länsstyrelsens dnr 431-12728-09. UV Väst, arkivrapport. Arkeologisk utredning. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Mölndal.